

Weidevogels in de Krimpenerwaard, weten we hoe het er voor staat?

Diny Buisman & Rudi Terlouw.

Inleiding.

De Krimpenerwaard staat nog steeds te boek als een goed weidevogelgebied en ook binnen het gebiedsproces, het voormalige Veenweidenpact, is een belangrijk deel van de natuurdoelen gericht op weidevogels en weidevogelbeheer. Het valt ons echter steeds weer op dat er slechts op beperkte schaal actuele gegevens beschikbaar zijn van weidevogels in de Krimpenerwaard.

Uiteraard zijn er de verzamelde gegevens vanuit het vrijwillige weidevogelbeheer, maar als gevolg van de afwijkende werkwijze en het veelal uitoefenen van weidevogelbeheer op de meest weidevogelrijke delen geeft dit een vertekend beeld t.b.v. de gemiddelde aantalontwikkeling in het gebied.

Vanuit de provincie Zuid-Holland wordt eenmaal in de twee jaar een achttal plots van circa 50 hectare in het kader van het provinciaal weidevogelmeetnet geïnventariseerd. Hiermee wordt iets van de trend vastgelegd, maar de steekproef is te klein om uitspraken over de Krimpenerwaard in zijn geheel te doen. Vanuit terrein- en weidevogelgebied beherende instanties als het Zuid-Hollands Landschap, de Agrarisch Natuurvereniging Weidehof en Natuur Coöperatie Krimpenerwaard worden soms inventarisatie opdrachten uitgezet. In veel gevallen is de interval aan de lage kant en vinden deze inventarisaties vanuit kostenspreiding gefaseerd in een groot aantal jaren plaats wat de onderlinge vergelijkbaarheid sterk doet afnemen. Als referentie zijn er enkele BMP-plots onder Gouderak, welke op vrijwillige basis sedert bijna 30 jaar respectievelijk jaarlijks (polder Kattendijksblok) en in een driejarige cyclus (polder Middelblok en Veerstablok) worden geïnventariseerd, die enig inzicht kunnen geven aan de aantalontwikkelingen. Tenslotte is van enkele specifieke soorten een grotere steekproef gehouden zoals van de zomertaling in 2012 (*Buisman & Terlouw, 2012*), terwijl van de grutto, in navolging van landelijke acties, in zowel 2000/2001 als in 2010 getracht is een zogenaamde gruttokaart voor de Krimpenerwaard op te stellen (*respectievelijk Terlouw, 2001 en Buisman & Terlouw, 2010*).

Ondanks al bovenstaande gegevens is het lastig om pakkende informatie te vinden van de actuele aantallen van weidevogels/graslandbroeders in ons gebied. Een algehele samenvatting van alle hierboven opgesomde informatie zou mogelijk tot een wat beter inzicht kunnen leiden. Realisatie van zo'n samenvatting zal echter een zeer grote tijdinspanning vragen, waarna dit overzicht nog steeds lastig te interpreteren zal blijken te zijn.

Een kleine aanzet op basis van eigen ervaring en materiaal.

In 2014 hebben wij in opdracht van een gebiedspartij binnen de Krimpenerwaard vijf polders of polderdelen geïnventariseerd op weidevogels middels 15 BMP-plots met een totale oppervlakte van circa 1000 hectare. Om enig vergelijk te kunnen maken met de actuele situatie in de Krimpenerwaard hebben we in de eindrapportages per soort steeds een globaal beeld voor de Krimpenerwaard proberen te schetsen. Naast de feitelijke weidevogels hebben we hierbij ook enkele karakteristieke overige graslandsoorten, alsmede zomerganzen en predators geïnventariseerd en graslandstructuur, hazendichtheid en soorten als dotterbloem meegenomen bij het veldwerk. Hoe interessant ook deze laatste gegevens zijn zullen we hier verder achterwege laten.

Gezien het belang van de Krimpenerwaard voor weidevogels en het specifieke beleid op deze soorten lijkt het ons leuk de korte algemene tekst delen omtrent de echte weidevogels en eendachtige graslandbroeders en –zangers te delen met de lezers van de Waardvogel. Uit enkele gesprekken in het veld bleek ons namelijk dat het voor velen verrassend is te vernemen dat Kievit en Scholeksters feitelijk relatieve nieuwkomers zijn in ons gebied en dat vrijwel verdwenen soorten als watersnip ooit tot de meest talrijke behoorden. Met de aantalontwikkeling van de soorten in het verleden en de huidige stand van zaken blijkt ook nauwelijks bekendheid te bestaan

Scholekster.

Scholeksters zijn sedert de midden jaren zeventig van de vorige eeuw als broedvogel een regelmatige verschijning geworden in de Krimpenerwaard. De gemiddelde dichtheid in de Krimpenerwaard bedroeg ten tijden van inventarisaties voor de avifauna van west Nederland circa 2 paar per 100 hectare (*Avifauna west-Nederland, 1981*). Daarna is de soort geleidelijk toegenomen, waarna sedert begin deze eeuw een stabilisatie is opgetreden. Landelijk neemt de soort de laatste jaren in snel tempo af, maar in de Krimpenerwaard wordt dit patroon niet teruggevonden en is sprake van stabilisatie tot hooguit een geringe afname (*dagboeken Terlouw 1969-2014*). Actuele aantalsmatige gegevens over de soort zijn niet voor het gebied voorhanden.

Kievit.

Hoewel de kievit al meer dan vijftig jaar goed is ingeburgerd in de Krimpenerwaard is het van oorsprong geen talrijke broedvogel in het gebied. Sedert de jaren zestig van de vorige eeuw is bij uitbreiding van het percentage begrazingspercelen de soort in aantal toegenomen, waardoor de kievit steeds belangrijker bij ons werd als weidevogel. Tijdens de inventarisaties ten bate van de avifauna van west-Nederland (1978-1980) werd in de Krimpenerwaard een gemiddelde dichtheid van circa 5,5 paar per 100 hectare voor de kievit vastgesteld (*Avifauna west-Nederland, 1981*). Tot het midden van de jaren negentig groeit de populatie, waarna stabilisatie optreedt. Inmiddels is verspreid ook maisteelt in het gebied geïntroduceerd, wat lokaal tot clustervormig broeden van kieviten in hoge dichtheden leidde. De afname van de kievit in het grasland van de Krimpenerwaard is in delen van het gebied mede hierdoor enige tijd gemaskeerd. Overigens parallel aan de lokaal sterke toename van kievit op mais, zakte de compleetheid van het overige soortenspectrum in de omgeving van maisakkers in hoge mate terug (*dagboeken Terlouw, 2000-2012*). De afname van de kievit zet ook na de eeuwwisseling door en sedert circa 2008 wordt deze in de Krimpenerwaard parallel aan de landelijke trend steeds duidelijker zichtbaar (*dagboeken Terlouw 1969-2014*). Ook van de kievit is geen actueel aantalsmatig beeld voor de Krimpenerwaard voor handen.

Grutto.

Veenweidengraslanden zijn van oudsher het bolwerk van grutto. Ook soorten als veldleeuwerik, watersnip, kemphaan en eendachtige als slobbeend en zomertaling behoorde in de eerste helft van de vorige eeuw tot de meest algemeen voorkomende soorten. Dit karakteristieke soortenspectrum voor veenweidegebieden was gerelateerd aan het zeer grote percentage hooiland dat destijds in het gebied aanwezig was. Soorten van kortere vegetatietypen zoals scholekster en kievit hebben zich pas veel later (vanaf jaren zestig en zeventig vorige eeuw) in het gebied gevestigd toen een steeds grotere oppervlakte voor begrazing in gebruik werd genomen (*Scheijgrond 1923; Mulder, 1972; Fontijne, 1988*). Tijdens inventarisaties voor de avifauna van west-Nederland in de periode 1977-1980 werd voor de Krimpenerwaard een gemiddelde dichtheid vastgesteld van 14 paar per 100 ha. In goede gruttopolders kon dit oplopen tot > 40 paar per 100 hectare. Dat de afname van de grutto in deze periode reeds zeer snel kon verlopen wordt in deze avifauna onderbouwd met de volgende alinea "... , zoals bij Berkenwoude waar in 1973 nog 100-125 paren broeden, maar waar in 1980 nog maar enkele paartjes aanwezig waren" (*Avifauna west-Nederland, 1981*). Uit de periode 1978- 2000 wordt regelmatig melding gemaakt van sterke afname van de soort, maar harde onderbouwingen behoudens enkel jaarlijks geïnventariseerde polders en polderdelen ontbreken. Pas in de jaren 2000 en 2001 wordt middels een quickscan de gehele Krimpenerwaard weer in twee telronden geïnventariseerd op aanwezige grutto paren. Er worden tussen de 750 en 850 paren gekarteerd, waarna door middel van extrapolatie de populatie op maximaal 900 paar wordt vastgesteld. Dit komt grofweg overeen met 9 -12 paar per 100 hectare gemiddeld voor het gebied (*Terlouw, 2001*). Tijdens een quickscan op circa 20% van het grasland in de Krimpenerwaard in 2010, gevolgd door een extrapolatie wordt de populatie voor het gebied geschat op nog maximaal 600 paar, 6 paar per 100 hectare (*dagboek Terlouw, 2010*). Gebied dekkende gegevens of schattingen van later jaren zijn momenteel niet beschikbaar, maar de indruk uit de beperkte voor analyse geschikte gegevens doet een voortgaande afname vermoeden.

Tureluur.

De tureluur behoort vanouds tot de talrijkere soorten in de graslandgebieden, maar was wel steeds minder algemeen dan de grutto. De afname van de soort nam ook eerder aanvang dan bij de grutto het geval was. Mogelijk werd dit veroorzaakt doordat de voorkeurshabitat, die bestaat uit natte greppels en zompige oeverzones als gevolg van peilverlagingen en strakker peilbeheer eerder verdwenen uit het gebied dan de kruidenrijke graslanden die de voorkeurshabitat van de grutto vormden. In rapporten van Staatsbosbeheer Zuid-Holland wordt voor de periode 1973-1978 een afname van 40-50% genoemd voor een aantal polders rond Gouda, waarbij het overigens niet geheel duidelijk werd of hiermee ook gebieden in de Krimpenerwaard zijn bedoeld. Tijdens inventarisaties voor de avifauna van west-Nederland in de periode 1977-1980 werd voor de Krimpenerwaard een gemiddelde dichtheid vastgesteld van 3 paar per 100 ha (*Avifauna west-Nederland, 1981*). Nadien is de soort niet meer integraal geïnventariseerd. In tegenstelling tot de landelijke trend werd in enkele polders die sedert 1985 jaarlijks worden gevolgd (*Terlouw, 1985-2012*) in de periode 1995-2004 nog een toename vastgesteld, waarna de soort tot op heden lijkt te stabiliseren.

Watersnip.

Een territorium van een watersnip in het telgebied is geen alledaags gebeuren meer. In het verleden behoorde de soort tot de talrijke broedvogels, met fors hogere aantallen dan soorten als Kievit en scholekster. Vanuit het begin van de vorige eeuw zijn er zelfs berichten dat de soort talrijker was dan de grutto (*Scheijgrond, 1923*). In de Krimpenerwaard is de watersnip nog steeds een jaarlijkse broedvogel met een klein aantal paren. Voor de totale waard wordt voor de afgelopen 10 jaar het aantal paar tussen de 5- en de 8 per jaar geschat (*Terlouw, dagboeken 2005-2014*) op basis van territoriumindicatief gedrag. Tijdens de inventarisaties in 2014 werden in de geïnventariseerde polders 3-4 territoria vastgesteld. Heel fraai was het om op één locatie 3 halfwas pullen waar te nemen. Het was meer dan tien jaar terug dat ik binnen het gebied voor het laatst kuikens van de watersnip in de kijker had. Ook elders in de Krimpenerwaard werd bij losse waarnemingen nog 1 zeker territorium gevonden, waarmee voor 2014 het aantal territoria door ons op 4- tot 6 wordt geschat.

Bergeend.

De Bergeend is een nieuwkomer in de Krimpenerwaard. Het eerste broedgeval werd vastgesteld op de Kleine Zaag te Krimpen aan de Lek in 1990 (*C.v Dam, in Waardvogel 3-1990*) een gebied wat nog redelijk in de buurt komt bij de oorspronkelijke broedbiotoop. Tot 2005 blijft het voorkomen van de bergeend als broedvogel in de Krimpenerwaard beperkt tot de Kleine Zaag, maar vanaf 2006 vinden in toenemende mate polder waarnemingen plaats (www.waarneming.nl). Inmiddels is de soort een vaste broedvogel in klein aantal in de poldergebieden. De totale broedpopulatie voor de Krimpenerwaard is recent geschat op 10- tot 20 paar (*Terlouw, dagboeken 2005-2014*). Daarnaast zijn er verschillende paren die niet tot broeden blijken te komen in de polders aanwezig. Het legsel wordt meestal aangetroffen in wat ruigere terreindelen, onder bruggenhoofden en in maaisel- en ruigtehopen

Krakeend.

Ook de krakeend is een soort die zich vrij recent als broedvogel heeft gevestigd. De eerste waarnemingen van broedgevallen dateren van de late jaren negentig van de vorige eeuw (*dagboeken Terlouw 1969-2014*). Nadien heeft de soort in hoog tempo de graslandgebieden veroverd en behoort nu tot de talrijkste eenden soort in het gebied. De aantalsontwikkeling in de Krimpenerwaard gaat gelijk op met de ontwikkeling in andere graslandgebieden van ons land. Actuele gegevens over het aantal broedpaar in de Krimpenerwaard zijn echter niet voorhanden, maar in veel gebieden blijkt de krakeend na de wilde eend de meest talrijke eendachtige broedvogel in het gebied te zijn.

Kuifeend.

Sedert het midden van de jaren zestig van de vorige eeuw werd de kuifeend als broedvogel in de Krimpenerwaard vastgesteld. Aanvankelijk ging het om enkele paren, maar sedert de jaren negentig vorige eeuw nam het aantal paar toe. De grootste dichtheden worden hierbij bereikt in polders en polderdelen met wat bredere watergangen (*dagboeken Terlouw 1969-2014*). Inmiddels is de kuifeend een regelmatige broedvogel in lage dichtheden. Verdere uitbreiding van de populatie lijkt al meer dan vijf jaar uit te blijven. Exacte gegevens over de aantallen in de Krimpenerwaard zijn echter ook hier niet beschikbaar.

Slobeend.

Vanouds wordt de Krimpenerwaard tot de kerngebieden van de slobeend in de provincie Zuid-Holland gerekend. In de jaren zeventig van de vorige eeuw werd een gemiddelde dichtheid van meer dan 10 paar per 100 hectare vermeld (*Avifauna west-Nederland, 1981*), waarmee de Krimpenerwaard te samen met enkele Noord-Hollands veenweidegebieden tot de bolwerken van ons land behoorde. Hoewel ook in de Krimpenerwaard de aantallen fors zijn afgenomen behoort de soort nog steeds tot de algemene broedvogels van het gebied. Op basis van extrapolatie van getelde gebieden werd in 2010 een gemiddelde dichtheid van 4 á 5 paar per 100 ha geschat voor de graslandgebieden in de Krimpenerwaard hetgeen neer komt op een geschat aantal van 200- tot 225 paar voor de gehele Krimpenerwaard (*dagboek Terlouw, 2010*). De indruk bestaat echter dat de soort nadien snel verder in aantal is afgenomen en er wordt betwijfeld of de 175 paar momenteel nog wordt gehaald.

Zomertaling.

Ondanks dat ook in de Krimpenerwaard het aantal afneemt kan het gebied nog steeds als een landelijk bolwerk voor de zomertaling worden gezien. Voor de gehele waard wordt de actuele broedpopulatie geschat op circa 40 paar (*Buisman & Terlouw, 2012*). In enkele van de betere polders wordt hierbij nog steeds een dichtheid behaald tot 4 paar / 100 ha. Voor meer informatie over het huidige voorkomen en geschiedenis van de soort wordt verwezen naar een vrij recente artikel over de soort in de Waardvogel van september 2012.

Veldleeuwerik.

De veldleeuwerik was ooit één van de talrijkste broedvogels van de graslanden in de Krimpenerwaard. De gemiddelde dichtheid aan het eind van de jaren zeventig van de vorige eeuw bedroeg 25-50 paar per 100 hectare in het gebied (*Avifauna west-Nederland, 1981*). Evenals elders in ons land heeft een enorme afname plaatsgevonden. Inmiddels is de soort uit veel polders verdwenen en wordt de veldleeuwerik tot de schaarse broedvogels gerekend.

Een aspect dat de weinig wordt onderkend, maar de situatie van de veldleeuwerik nog zorgelijker maakt betreft de aanwezigheid van ongepaarde mannetjes. Veel territoriale waarnemingen van veldleeuweriken betreffen zingende vogels op een vaste plek met een tussenliggende periode van meer dan 2 weken. Wanneer de waarnemingen beter worden bekeken, blijkt dat de vogels op een vrij vaste plek vrijwel dagelijks zingend aanwezig zijn van eind maart tot begin juni. Vanuit inventarisatie criteria dus inderdaad 'duidelijke territoria', maar feitelijk gezien 'lonesome singers'. Ongepaarde veldleeuweriken dus! Een veldleeuwerik die tot broeden komt zal in de periode maart – half juni, minimaal tweemaal een zangpauze van twee tot twee en halve week inlassen om de jongen te voeden. Ook bij de 7 vastgestelde territoria tijdens onze inventarisaties in 2014 konden we 5 territoria ongetwijfeld reken tot de 'lonesome singers'.

Hoeveel veldleeuweriken de Krimpenerwaard momenteel nog huisvesting biedt is onbekend, maar het zou niet verbazen wanneer het totaal aantal voor de gehele Krimpenerwaard kleiner is dan 50 territoria, let wel dit is het zelfde aantal als eind jaren zeventig vorige eeuw per 100 hectare werd gemeld. Een afname van 90%!

Graspieper.

Evenals de veldleeuwerik is ook de graspieper van een algemene soort teruggedrongen tot een schaarse broedvogel in de Krimpenerwaard. De soort preferereert ruigere graslandpercelen met kleinschalig bodemreliëf en ruime beschikbaarheid van insecten. In de late jaren zeventig van de vorige eeuw wordt voor de Krimpenerwaard een gemiddelde dichtheid vermeld van 7-12 paar per 100 hectare (*Avifauna west-Nederland, 1981*). Gegevens van latere tijd zijn slechts fragmentarisch aanwezig en leveren een beperkt inzicht.

Gele kwikstaart.

Volgens oudere inwoners van de Krimpenerwaard was de gele kwikstaart in de eerste helft van de vorige eeuw de meest talrijke kwikstaart. De soort broedde zeer algemeen in de hooilanden en was onder de naam 'koevink' alom bekend. Ook Scheijgrond noemt de soort in zijn *Avifauna Goudana 'talrijk'* (*Scheijgrond, 1923*). Inmiddels liggen deze tijden ver achter ons. Reeds aan het eind van de jaren zeventig van de vorige eeuw was de soort als broedvogel in ons gebied een schaarse verschijning geworden. In de avifauna van west-Nederland (1978-1980) wordt vermeld: "... zo ontbreekt de soort in grote delen van de Krimpenerwaard, maar in veel akkerbouwgebieden van de provincie behoort de gele kwikstaart nog steeds tot de talrijkste broedvogels...." (*Avifauna west-Nederland, 1981*).

Gebied dekkende gegevens van recente jaren ontbreken voor de soort uit de Krimpenerwaard. Jaarlijks worden wel enkele paren vastgesteld. Daar de soort beweidde percelen mijdt betreft het steeds locaties met laat hooiland of ruigere overhoekjes. Ook tijdelijk braakliggende locaties blijken soms een paartje gele kwikstaarten tot broeden te verleiden, zoals in 2013 op de Schanspolder te Ouderkerk aan den IJssel..

Samenvattend.

Hoewel zonder meer kan worden gesteld dat de Krimpenerwaard lokaal nog steeds hoge weidevogeldichtheden kent en enkele soorten ten opzichte van landelijke normen hoge tot zeer hoge aantallen bereiken is er slechts weinig gebied breed bekend over het voorkomen van graslandbroeders. Als we een overzicht proberen te maken blijkt dat historische gegevens van voor 1980, hoe beperkt ook, meer duidelijkheid geven over de situatie destijds in het gebied als geheel dan uit recente perioden beschikbaar is.

Momenteel wordt geïnventariseerd voor een nieuwe broedvogelatlas van Nederland onder auspiciën van SOVON. Ook de Krimpenerwaard wordt integraal onderzocht voor deze publicatie. Wanneer deze atlas wordt gepubliceerd hebben we opnieuw een op uniforme wijze bepaald tijdbeeld. Echter of de maat en schaal van de inventarisaties voor de broedvogelatlas toereikend zijn om het toekomstig beheer en beleid op Krimpenerwaard niveau voldoende te kunnen ontwikkelen en evalueren, blijft twijfelachtig.

In de lopende opdracht waarover we aan het begin van dit artikel spraken, en na aanleiding waarvan, wij dit artikel hebben geschreven, zullen wij de komende twee jaar nog jaarlijks circa 1000 hectare op graslandbroeders inventariseren in het gebied. Hopelijk zal ook de overheid zijn verantwoordelijkheid nemen en ook andere delen die in het ruimtelijk beleid voor de Krimpenerwaard een belangrijke rol voor natuur in het algemeen en weidevogels in het bijzonder zijn toebedacht voorzien van een goede basis inventarisatie zodat beheer- en beleid kunnen worden gevolgd, toegespitst en waar nodig bijgesteld.